

Judith Butler: Feministická vôľa k trampotám

[Ľubica Kobová](#)

V závere svojej najnovšej knihy *Giving an account of oneself (Podat' vysvetlenie seba samej)* z roku 2005 filozofka Judith Butler (1956) analyzuje spôsoby, ktorými Michel Foucault určuje ťažisko svojich filozofických tém. Zaoberá sa rezolútnosťou jeho vyhlásení o tom, že sa nikdy nezaujímal o nič iné než – a teraz nech si čitateľka či čitateľ vyberie – o moc, subjekt, seba samého, hovorenie pravdy.

Judith Butler, v mnohom svojom uvažovaní a písaní inšpirovaná Michelom Foucaultom, najmä prvou časťou jeho *Dejín sexuality*, podobné vyhlásenia zatiaľ nevydáva. Vedieť vyložiť karty, podriaďiť svoje práce jednej línii, ktorá z nich spraví dielo, povedať o sebe (konečne) pravdu, podľa nej znamená uzavrieť sa. A to rovnako pred možnosťou vlastného sebauskutočňovania, ako aj pred tými, ktorí sú adresátkami a adresátmi toho, o čom premýšľame, píšeme.

Judith Butler by vo fiktívnych rozhovoroch mohla presvedčivo hovoriť o tom, že ju nikdy nezaujímal nič iné, než moc, subjekt, rod, sexualita, telo, túžba, Hegel, že všetky témy sú vlastne variáciou jednej z nich.

A podobne by mohla vymenovať akademické disciplíny, ktorých teoretické základy svojimi prácami zmenila či prispela k ich založeniu, a preto by ich mala hájiť: teória queer, ženské štúdiá, rodové štúdiá, kritická teória rasy, performačné štúdiá, kultúrne štúdiá, kritická teória práva a mnohé ďalšie.

Témy prác Judith Butler sa skutočne menia. Tie a tí, čo ju stotožňujú výlučne s autorkou knihy *Gender trouble (Trampoty s rodom)* z roku 1989, sa pripravujú o intelektuálne vzrušujúcu možnosť sledovať rozvíjanie jej myslenia od kritiky heteronormativity cez zástankyňu univerzalizmu až po kritiku sionizmu. Programovým vyhlásením Judith Butler by hádam mohla byť vôľa „vyrábať problémy“ a čeliť im z pozícií imanentnej kritiky, ktorú chápe ako úsilie „o vyvolanie kritického preskúmania základného slovníka prúdu myslenia, ku ktorému samotná kritika patrí“. Ako píše vo svojich *Trampotách s rodom*: „Vyrábať trampoty bolo v rámci vládnuceho diskurzu môjho detstva čosi, čo sa neoplatilo, lebo práve vtedy človek mohol mať trampoty. (...) Platný zákon vždy hrozil trampotami, problémami, dokonca nás dostával do problémov, a to len preto, aby nás ochránil pred trampotami. A tak som usúdila, že ťažkosti sú nevyhnutné a že najlepší spôsob, ako sa s nimi vyrovnáť je - vôbec sa im nevyhýbať.“

Trampoty s rodom

Jednou z prvých ťažkostí, ktorej sa feministická teória nemohla dlhší čas vyhýbať, bola heteronormatívnosť prítomná v jej kánone. Predstavovala výzvu pre kategóriu rodu, ktorá sa stala pre feministickú teóriu a rodové a ženské štúdiá analytickým nástrojom odlišujúcim tieto disciplíny od iných typov skúmania tzv. ženskej otázky alebo vzťahov medzi pohlaviami. V

tradičnej, prebutlerovskej, interpretácii mala byť kategória rodu akýmsi kultúrnym pohľadom. Zároveň však mala kategória rodu relevanciu biologického pohlavia pre chápanie ženskosti a mužskosti podstatne znížiť. Ale prečo potom aj v jazyku rodových štúdií nadobúdali ženskosť a mužskosť charakteristiky dominantných predstáv o ženách a mužoch? Prečo sa vždy zdalo, že rod akoby predsa len vyplýval z pohlavia? Judith Butler uzavretosť kategórie rodu neotvorila subverzívnemu chápaniu preto, aby ustrážila disciplinárne hranice relatívne nového akademického odboru rodových štúdií. Snažila sa pochopiť vzájomnú závislosť kategórií pohlavia a rodu, kde je rod „nástroj, pomocou ktorého sú pohlavia samotné vytvárané“. Rodu sa chopila ako aparátu, ktorý utvára sociálne identity a hierarchizované sociálne vzťahy.

Sproblematizovala ho tak, že sa začala pýtať na rolu túžby pri jeho vzniku. Čo sa deje s kategóriou rodu, ak žena túži po žene, ak s ňou spí, akú ženskosť vykazuje? Podmetom i predmetom akej túžby je drag queen, muž prezliekajúci sa do ženských šiat, okázalo predvádzajúci svoju identitu? Judith Butler pri svojom novom opise kategórie rodu chcela vziať vážne sociálnu, sexuálnu a kultúrnu prax teplých či gejských, lesbických, bisexuálnych, transexuálnych komunit, v ktorej si atribúty ženskosti a mužskosti osobujú ľudia opačných pohlaví a v ktorých medzi ženským pohlavím a ženským rodom či mužským pohlavím a mužským rodom neexistuje mimetický vzťah.

Na kritiku kategórie rodu sa podujala najmä s pomocou filozofických nástrojov. Motivácia jej práce však bola akoby veľmi jednoduchá – aj v teórii zvýznamniť to, čo vo svojom bežnom živote zvýznamňujú ľudia, teda to, že rod sa dá, hoci s trampotami, žiť aj mimo jeho dominantných vymedzení v heteronormatívnom rámci.

Trampoty so subjektom

Dvadsať rokov od pôvodného publikovania práce Trampoty s rodom tieto myšlienky už nie sú zdrojom prekvapenia či nadšeného súhlasu.

Ale dôsledky domnienok, podľa ktorých sa kategória rodu vyvlastňuje v prospech teórie teploštvá (teórie queer) a celé kritické podujatie Judith Butler tak neslúži ženám ako ženám, akoby samozrejmemu subjektu feminizmu, zneisťujú naďalej. Judith Butler vyjadrila dlhotrvajúcu trampotu, vyrobila vlečúci sa problém, ale pri jeho riešení si neosobuje autoritatívnu pozíciu.

V priebehu ďalších rokov dopĺňala a precizovala svoju ontologickú pozíciu. Svoje chápanie materiálnosti tela a diskurzu hájila proti obvineniam z takzaného lingvistického monizmu v práci *Bodies that matter* (Telá, ktoré závažia) z roku 1993, ale napríklad aj vo vynikajúcej menej známej úvahe o Descartových Meditáciách, ktorú príznačne nazvala *How can I deny that these hands and body are mine?* (Ako môžem poprieť, že tieto ruky a telo sú moje?) z roku 2001.

Sústavne sa vracia k problémom toho, ako moc formuje subjekty, ako nás interpeluje ako zraniteľné individuá, pre ktoré je jednou zo základných potrieb aj potreba byť spoznaná ako človek, jednotliviec, niekto, kto je subjektom v konaní či v diskusii s INÝM. Ako „teplých“ či „negrov“ tvorí performativita jazyka a inštitúcie, ktoré jeho performativitu umožňujú, skúmala v roku 1997 v práci *Excitable speech* (Popudlivá reč). Heglovskej téme a tvorbe subjektov sa venovala viac opäť v súbore esejí *The psychic life of power* (Psychický život moci), ktorá vyšla v tom istom roku.

Základ pre túto tému tvorí jej prepracovanie dizertačnej práce *The subjects of desire* (Subjekty moci), knižne vydané prvý raz v roku 1987 a potom opäť v roku 1999. O tom, aká je úloha pohlavnej odlišnosti a symbolického poriadku, ktorý prekračuje vedomú tvorbu identít, o univerzalizme ľudských práv a logike tvorby sociálneho a politického diskutovala v roku 2000 so Slavojom Žižekom a Ernestom Laclauom v sérii na seba reagujúcich článkov združených v objemnom a hutnom zväzku *Contingency, hegemony, universality* (Náhodnosť, hegemonia, univerzálnosť).

Nemožnosť podať vysvetlenie

Viacere z podujatí Judith Butler by bolo možné označiť ako argumentácie proti – proti heteronormativite vo feministickej teórii, proti jasným hraniciam medzi feministickou teóriou a teóriou queer, proti depolitizovaniu údajne kultúrnych nespravodlivostí, proti etickému násiliu a tak ďalej.

Judith Butler praktizuje kritickú teóriu. Kritiku uplatňuje vtedy, keď skúma predpoklady myslenia, ktorého je súčasťou. Zároveň však nájde na tom, že kritická teória musí byť imaginatívna teória. Cieľom teoretického podujatia totiž nie je poskytovať návody, ktoré by v instantnom balení mohli spotrebúvať sociálne hnutia. Teória sa často objavuje na mieste, „kde sa stretávajú kultúrne horizonty, kde existuje akútna potreba prekladu a prísľub úspechu teórie zostáva neistý“. A takých miest je veľa.

V čase, keď väčšina obyvateľiek a obyvateľov Spojených štátov amerických a tých častí sveta, ktoré táto politická a ekonomická veľmoc ovplyvňuje, jasala nad zvolením Baracka Obamu za prezidenta USA, Judith Butler sa z pozície teoretičky, filozofky, občianky a aktivistky opatrne pýtala: Ako to, že tí istí voliči a voličky, ktorí hlasovali za zvolenie Baracka Obamu, zároveň hlasovali proti legálnosti manželstiev teplých dvojíc či proti legálnosti interrupcií? Spojené štáty americké, ktoré Barack Obamovo svojich vystúpeniach vzýval ako „jednu Ameriku“, predstavujú fantastický celok, a ako také podporili rovnako fantastickú reprezentáciu nového štátnika. Prezidentský úrad Baracka Obamu však „prinesie sklamanie a toto sklamanie aj bude musieť prežiť: tento muž sa stane ľudským, bude mať oveľa menej moci, než by sme si želali, a politika (...) nebude ani tak zážitkom spásy, ako skôr miestom širokej diskusie, verejnej kritiky a nevyhnutných antagonizmov“. V tomto kritickom povolebnom príspevku zrozumiteľne preložila jednu z myšlienok, ktoré rozvíja v nedávno vydané knihe *Giving an account of oneself* (Podať vysvetlenie seba samej): Sami seba nemôžeme celkom poznať, nie sú pre nás úplne pochopiteľné podmienky, ktoré spoluutvárajú naše ja (národa, subjektu, politickej identity). Preto sa nemôžeme dlhodobo a bez ujmy identifikovať len s našimi lepšími ja.

V tradícii Adorna a Foucaulta pripomína, že „je potrebné pýtať sa na to, či možno žiť dobrý život v živote zlom, a či sa zároveň s premenou nás samých, s premenou určenou pre nás samých aj pre iných, môžeme zúčastňovať na zmene sociálnych podmienok“. To je ponuka, ktorá je hádam užitočná nielen pre politiku, ale pre akúkoľvek – aj feministickú - teóriu, ktorá bude chcieť byť kritická.

Preklady do slovenčiny alebo češtiny

Ťažkosti s rodom. *Feministický kultúrny časopis Aspekt*, 1/1996, Lesbická existencia, s. 18 - 27.

O jazyku, ubližovaní a cenzúre. *Feministický kultúrny časopis Aspekt*, 3/1997, s. 50 - 61. Náhodnosť základov: feminizmus a problém „postmodernizmu“. *Feministický kultúrny*

časopis Aspekt, 1/1998 Myslenie žien, s. 39 - 47.

Kritické teploušství. *Filosofický časopis*, číslo 5/1999, s. 753 - 771.

Trampoty s rodom : feminizmus a subverzia identity. Preklad Jana Juráňová, Aspekt, Bratislava 2003.

Pôvodne uverejnené v časopise *Anthropos*, č. 1/2009, téma: Telo. Dostupné na

<http://www.anthropos.sk/Anthropos/Archiv/Telo/Profil/Judith-Butler-Feministicka-vola-k-trampotam>.